

Súčasná tendencie vo výskume exilovej literatúry v nemeckej literárnej vede*

KATARÍNA ZECHELOVÁ

Ústav svetovej literatúry SAV, Bratislava

ABSTRAKT

Prehľadová štúdia má za cieľ sprostredkovať a informovať o súčasných tendenciách a perspektívach literárnovedného výskumu nemeckej exilovej literatúry. Opiera sa o aktuálne diela v tejto oblasti, ktoré vyšli v posledných rokoch. Sú nimi: zborník štúdií pod názvom *Exil ohne Rückkehr. Literatur als Medium der Akkulturation nach 1993* vydaný Sabinou Beckerovou a Robertom Krausem, dielo Josta Hermanda *Kultur in finsternen Zeiten. Nazifaschismus, Innere emigration, Exil*, kniha Simely Delianidouovej *Transformative- transi-täre-transgressive Identitätsmodelle. Autothematische Exilliteratur zwischen Moderne und Postmoderne* a kniha *Verlorene Generation. Dreißig vergessene Dichterinnen und Dichter des „anderen Deutschland“*, ktorej autorom je Armin Strohmeier.

Reflexia situácie druhej svetovej vojny v nemeckej literatúre sa začala už počas vojny, pokračovala bezprostredne po nej a pretrváva dodnes. Potreba „vysporiadania sa“ s vlastnou minulosťou sa prejavovala rôznymi spôsobmi a vyvinula sa do rozličných podôb. Podobne je to aj s literárnovedným výskumom tejto oblasti. V centre pozornosti staršieho výskumu exilovej literatúry stáli dlhšiu dobu témy ako boj autorov o nemecký jazyk a kultúru uprostred nacistického Nemecka, ich snaha o „iné Nemecko“, ako aj ich spomienky a skúsenosti so stratou domova. Perspektíva bádania zohľadňovala najmä tragickú dimenziu exilu. Na autorov, ktorí sa rozhodli zostať v novej krajine a vybudovať si tam novú sociálnu a umeleckú identitu, sa často zabúdalo. Zborník štúdií *Exil bez návratu (Exil ohne Rückkehr)*, ktorý vydali Sabina Beckerová a Robert Krause v roku 2010, sa zaoberá problematikou exilu v literárnovednom výskume práve z tohto hľadiska. Exil sa chápe ako pozitívny tvorivý impulz. Kľúčový je pojem *akulturácie*, ktorý sa do literárnej vedy dostal v osemdesiatych a deväťdesiatych rokoch 20. storočia vďaka americkému výskumu exilovej literatúry (Amado M. Padilla, John W. Berry, Richard W. Brislin, atď.). Spája v sebe sociálno-kultúrne, ako i spoločensko-politické fenomény. V rámci literárnovedného výskumu si tak vyžaduje širšiu interdisciplinárnu perspektívu. Témami sú v prvom rade rôznorodé aspekty kultúrneho transferu, inter- a transkulturality, ako aj zmeny predstáv

* Príspevok je výstupom grantového projektu VEGA 2/0158/11 „Vnútná emigrácia“ ako produkt totalitných systémov a jej literárna reflexia.

a identít v procese integrácie a asimilácie v novom prostredí. Najnovšie tendencie sa pritom na pozadí globalizácie a migrácie nekonzentrujú prioritne na homogenizáciu kultúr a odstraňovanie etnicko-kultúrnych rozdielov, ale na rozdielne kultúrne diverzity, „mediexistencie“, hybridnosť, či na postavy pohybujúce sa na kultúrnych hraniciach. Skúma sa tzv. *neúplná akulturácia* ako medziforma preberania inej kultúry. Jednotlivé príspevky sú v zborníku rozdelené do štyroch tematických okruhov: Domov a exil, domov v exile; Médiá akulturácie; Akulturácia medzi úspechom a zlyhaním; Sprítomňovanie minulého.

Spohia Ihleová sa vo svojom príspevku, ktorý je súčasťou prvého tematického okruhu, zaoberá autobiografickým „sebaumiestňovaním“ nemeckého spisovateľa Manèsa Sperbera. Ihleová analyzuje jeho osobnú semiotiku chápania pojmu „domov“ na základe štyroch zväzkov jeho autobiografického románu *Všetko minulé* (*All das Vergangene*, 1974–1982). Sperber emigroval v roku 1933. Dvanásť rokov exilu strávil v Prahe, Viedni, Záhrebe, Paríži a Zürichu. Koncept domova viazaný na nejaké miesto je mu cudzí. Konštantný domov nachádza v sebe samom a vo vlastnom konaní. Útočisko a identitu mu poskytuje jeho bezdomovectvo, jeho neviazanosť na jedno miesto. Svoje Ja definuje prostredníctvom psychológie, politiky a literatúry. Možno tak hovoriť o forme vnútornej emigrácie v rámci exilu. Domov sa u Sperbera viaže okrem iného na „pocit domova“, ktorý vytvárajú ľudia a vzťahy s nimi. Podľa Ihleovej sa Sperber v snahe zachovať si svoje bezdomovectvo vedome vyhýba hlbším sociálnym väzbám. V jeho autobiografii sa to odzrkadľuje na strohom vymenovávaní obrovského množstva mien jeho známych. Jeho dištanc je prezentovaný aj prostredníctvom jazyka. Sperber píše bez emócií, s odstupom. Snaží sa potlačiť bolestivú konotáciu nemčiny, ako jazyka svojho strateného domova.

Dorota Huggels analyzuje súkromné zápisky nemecko-židovskej emigrantky Jeny Alonisovej. Jej príspevok uvádza druhý tematický okruh zborníka – Médiá akulturácie. Forma denníka predstavuje podľa nej popri autobiografických románoch či memoároch legitímne médium akulturácie. Johannes Fähnle nadväzuje svojou štúdiou *Das Exil ist eine Krankheit* v rámci tretieho tematického okruhu – Akulturácia medzi úspechom a zlyhaním – na podnety Hansa-Alberta Waltera, ktorý do literárnovedného výskumu exilovej literatúry zahrnul aspekt choroby a smrti. Autori ako Joseph Roth, Franz Werfel, Ödön von Horváth, Robert Musil, Stefan Zweig, Bruno Frank, Paul Zech a i. ukončili svoje životy v exile predčasne. Fähnle si kladie otázky o súvisie týchto samovrážd s vzájomnými vzťahmi autorov, ich pacifizmom, dobrovoľnou sebaizoláciou či vzrastajúcim „odsolidárňovaním“ (*Entsolidarisierung*¹). Zaoberá sa výskytom psychosomatických duševných ochorení, neuróz či tzv. *chez-nous-syndrómom*² v dielach nemeckých autorov. Doris Lechnerová skúma ťažkosti generácie detí emigrantov na príklade izraelskej autorky Lizzie Doronovej. Vo svojom príspevku, ktorý je súčasťou štvrtého tematického okruhu – Sprítomňovanie minulého – polemizuje o teórii transgeneračného prenosu spomienky a *postmemory*.

Ďalší z prístupov súčasného výskumu exilovej literatúry reprezentuje dielo Josta Hermanda *Kultúra v temných časoch* (*Kultur in finsternen Zeiten*, 2010). Dominuje v ňom perspektíva širšieho interdisciplinárneho nazerania na problematiku exilu. Ťažisko sa kladie na pojem kultúry a jeho rozličné spôsoby chápania. V rokoch 1933–

1945 sa v Nemecku považovali za politicky významné určité umelecky náročné formy kultúry. Príslušnosť k oficiálnej kultúre (*Hochkultur*³) závisela od ich vzťahu k majstrovským dielam „starej kultúry“. Nároky na hodnotu a kvalitu diel boli vysoké. Hlavnými kritériami ich posudzovania bola prospešnosť štátu i jedincovi. Podľa utopickéj politiky nacionalistov boli všetky významnejšie kultúrne výtvory posledných štyroch tisíc rokov výsledkom práce rasovo uvedomelých árijcov, ktorých potomkovia žijú v Nemecku. V dnešnej dobe sa za kultúru podľa Hermanda považuje všetko, čo bolo vytvorené človekom. Hovorí sa o kultúre zábavy, bývania, cestovania, stolovania o kultúre voľného času, či dokonca o kúpeľňovej kultúre. Cieľom výskumu Josta Hermanda je poukázať na súvislosti medzi kultúrno-politickými konceptmi rôznych ideologických zoskupení v rokoch 1933–1945 z hľadiska pojmov oportunistov, prispôsobenie sa, únik k vyšším hodnotám, zmysel pre spoločnosť či vôľa k odporu. Analýza sa dotýka vnútornej emigrácie aj exilu ako dvoch ciest vysporiadania sa s nacistickým režimom v Nemecku. Hermand prispieva do diskusie o otázke, čo by sa malo zahrnúť do oblasti vnútornej emigrácie. Podľa neho nemožno pokladať všetko „nefašistické“ za literatúru vnútornej emigrácie. Podľa tohto kritéria by sa k nej radi li viac ako dve tretiny diel, ktoré vznikli medzi rokmi 1933–1945. Z tejto oblasti preto treba vyčleniť triviálnu literatúru i literatúru „kultu klasikov“⁴ vyšších buržoázných vrstiev. Obe sa vyhýbali politickým témam. Ak sa vôbec dá hovoriť o literatúre a umení vnútornej emigrácie v rámci nacistického Nemecka, tak je to umenie, ktoré sa rozvíjalo v „ideologickej sivej zóne medzi odporom a asimiláciou“.⁵ Charakterizuje ju nonkonformný postoj, ktorý sa nedá jednoznačne klasifikovať ako privátny, ani ako otvorene antifašistický. Autori tohto zamerania mali možnosť zašifrovať protinacistické tendencie svojich diel tak zložito, aby neboli odhalené cenzúrou, alebo prestať publikovať a zverejnenie svojich výtvorov odložiť na vytúžený čas pádu Tretej ríše. Na rozdiel od tých, ktorí podľahli lákadlám „zábavnej branže“, považovali autori vnútornej emigrácie samých seba ešte za finančne bezúhonných a „náročných“ umelcov. Hermand analyzuje možnosti pôsobenia tejto skupiny, pričom konštatuje ich rozsah na veľmi obmedzený a charakterizuje ju tak ako okrajový fenomén. Z jednotlivých druhov umenia mali podľa neho najľahšiu cestu hudobní skladatelia, ktorí do svojich inštrumentálnych skladieb mohli zakomponovať citácie židovských piesní či použiť princíp Schönbergovej dvanásťtónovej hudby, ktoré boli nacistami zakazované. Otázne však zostáva, do akej miery mohli tieto citácie poslucháči odhaliť a aký široký bol okruh recipientov dostatočne vzdelaných na ich dešifrovanie. Podobne to je aj v prípade literatúry. Cenzúra nacistov zamedzovala prístup autorov ku všetkým médiám, čím podstatne zúžila okruh recipientov. Možnosti ich tvorby boli závislé od ich „akceptácie“ zo strany vláduceho režimu. Hermand polemizuje o dielach Gerharta Hauptmanna, Georga Kaisera, Ernsta Jüngera a ich postoji k Tretej ríši. Stručne charakterizuje ďalej tvorbu autorov, ktorí si čistotu svojho svedomia „zaručili“ náboženskými motívmi – Ernst Weichert, Jochen Klepper, Reinhold Schneider. Za najzaslúžilejšiu predstaviteľku humanistického nacionálnokonzervatívneho krídla literárnej tvorby v nacistickom Nemecku považuje Hermand Ricardu Huchovú, ktorá odmietala brutálne metódy nového režimu a pokladala ich za „nenemecké“.⁶ K literatúre a umeniu vnútorného exilu sa Hermand stavia v konečnom dôsledku pre jej nedosta-

točný účinok a odpor skepticky. Tento postoj pretrváva aj v jeho perspektíve nazera-
nia na nemeckú exilovú literatúru od roku 1933. Autori, ktorí opustili svoju vlasť,
mali podľa neho príliš veľa starostí s vlastnou existenciou a živobytím, aby sa mohol
utvoriť jednotný exilový prúd, ktorý by efektne mohol „zvonka“ bojovať proti naciz-
mu v Nemecku. Autori emigrovali do rôznych krajín z rôznych dôvodov a mali rôzne
finančné či spoločenské zázemie. Nejednotný bol aj ich politický postoj. Vo všeobec-
nom chaose bol preto pre väčšinu z nich príznačný pocit osamotenía, odcudzenia
a existenčnej krízy. Apoliticky orientovaní autori sa považovali za emigrantov, tí ak-
tívnejší uprednostňovali označenie „exulant“ či „vyhnanec“. Na základe ich politickej
aktivity, rozdeľuje Hermand exilových autorov do troch skupín: rezignovanosť – eska-
pizmus; kultúrna uvedomelosť – humanizmus; aktívny antifašizmus. Rozštiepenosť
a rozličnosť názorov nemeckých autorov v exile potvrdzuje aj tzv. „expresionistická
debata“;⁷ ktorú rozpúťali v roku 1937 Georg Lukács a Alfred Kurella. Postavili sa v nej
proti každému druhu „moderného“ umenia, ktoré považovali za elitárske, nerealis-
tické, dekadentné, a tým prisluhujúce nacistickému režimu. Avšak ani ľavicovo orien-
tovaní autori neboli v názoroch na úlohu literatúry a stupňa jej politickej angažova-
nosti úplne jednotní. Rozdielne možnosti odporu voči režimu vidí Hermand aj v jed-
notlivých žánroch. Za najmenej efektne považuje básne a drámu. Autori nemohli
v novom prostredí rátať s možnosťami inscenovania svojich hier. Zahraničné divadlá
uprednostňovali zväčša diela svojich vlastných autorov. Najväčší potenciál mali ro-
mány, ktoré vychádzali v prekladoch. Najznámejšími autormi sú Lion Feuchtwanger,
Herman Kesten, Thomas Mann, Franz Werfel, Arnold Zweig, Heinrich Mann či Ste-
fan Zweig. Historické témy im často umožňovali druh nepriamej kritiky súčasného
diania.

Simela Delianidouová prispieva svojím dielom *Transformatívne – tranzitné –
transgresívne modely identít* (*Transformative – transitäre – transgressive Identitätsmo-
delle*, 2010) do skupiny literárnovedných diel o exile, ktoré chápu literatúru ako re-
prezentáciu a konštrukciu spomienky a identity. Nadväzuje pritom na nové tendencie
vo výskume, ktorých prioritou je skúmanie exilovej literatúry z hľadiska estetických
kvalít. Ich počiatky možno sledovať od deväťdesiatych rokov 20. storočia. Predtým sa
výskum zameriaval najmä na sociologické aspekty exilovej literatúry. Cieľom Delia-
nidouovej výskumu je poukázať na základe rôznych naratívnych postupov autotema-
tickej exilovej literatúry na jednotlivé koncepcie tvorby identít na pozadí problemati-
ky etiky a zodpovednosti jednotlivcov. Exil ako „stav moderného spisovateľa“⁸ ozna-
čuje za jeden z toposov literárnej moderny. Tá zahŕňa nielen samotnú exilovú skúse-
nosť, ale aj filozofickú skúsenosť niečoho cudzieho. Delianidouová pritom rozlišuje
medzi exilovou a emigrantskou literatúrou. Prvá sa týka autorov, ktorí boli prenasle-
dovaní a vyhnaní, druhá autorov, ktorí do prijímajúcej krajiny odišli dobrovoľne. Pri
chápaní pojmu „exil“ vychádza z definície Elisabeth Bronfenovej, ktorá ho opisuje
ako „súčasnú a nedokonalú prítomnosť v dvoch svetoch“⁹ resp. ako stav medzi dvo-
ma kultúrami. Predmetom jej výskumu je sebarefektívna exilová literatúra, ktorá
reprezentuje existenciálnu reakciu autorov na skúsenosť s cudzotou a stratou identity
a zároveň problematizuje písanie v moderne ako reakciu na jazykovú krízu prelomu
storočí. Vychádza pritom z troch autotematických exilových románov: *Vulkán. Ro-*

mán medzi emigrantmi (*Der Vulkan. Roman unter Emigranten*, 1937–39) Klausa Manna, *Tranzit* (*Transit*, 1940/41) Anny Seghersovej a *Tí, ktorých je málo a tí, ktorých je veľa. Román jednej doby* (*Die Wenigen und die Vielen. Roman einer Zeit*, 1937–46) Hansa Sahlsa. Sú v nich prítomné všetky tri časové štruktúry – retrospektíva, prítomná skúsenosť exilu a budúce koncepcie identity. Procesy spomínania sa v nich zobrazujú na základe naračného inscenovania. Možno tak hovoriť o *rétorike spomienky* (*Rhetorik der Erinnerung*¹⁰). Zároveň reprezentujú možnosti vytvárania kolektívnych a individuálnych identít v moderne a postmoderne. V románe Klausa Manna *Vulkán* dominujú transformatívne hybridné identity. Jeho špecifikom je panoráma biografii väčšieho okruhu postáv z rôznych spoločenských vrstiev. Podľa Delianidouvej sa v nich však dajú identifikovať autobiografické prvky zo života Klausa Manna. Fungujú tak ako modely jeho sebaštylizácie. Koncepty identít jednotlivých postáv sú rozdelené na obdobie pred exilom a počas neho. V prvej fáze, v období pred exilom, sa postavy identifikujú prostredníctvom príslušnosti ku kolektívu, resp. triednej, stranickej, pracovnej alebo umeleckej skupine. Svoju existenciu pokladajú za bezproblémovú, svoju identitu nereflektujú. Kolektív im zaručuje stabilitu. Prudká zmena nastáva práve odchodom do exilu. Román sa skladá z troch častí a je rámcovaný prológom a epilógom. V prvej časti je centrálna nejednotnosť a mnohvrstvosť emigrantov, v druhej ich etablovanie sa v cudzine a fáza rozhodnutí. Tretia zobrazuje prechod z provizórneho stavu bytia ku každodennému predvojnovému životu v exile.

Rámcový naračný princíp použila vo svojom románe *Tranzit* aj Anna Seghersová. Montér, hlavná postava rámcujúceho príbehu, vystupuje ako spomínajúci rozprávač, ktorý v rámcovanom príbehu rozpráva fiktívnemu poslucháčovi o svojom úteku a exile v Marseille. Štiepi sa na spomínajúce Ja a rozpamätané Ja. Centrálnou témou je pritom adekvátne písanie a rozprávanie, resp. otázka ich funkcie a možností pôsobenia. Tak ako u Klausa Manna, aj v románe Anny Seghersovej vidí Delianidová paralely s biografiou autorky. Exil sa v románe chápe ako následok a vyhrotenie deficitného obdobia moderny. Strata identity je príznačná už pred exilom, teda pre modernu. *Tranzit* predstavuje stav čakania na povolenie na prejazd k ďalšiemu miestu exilu. Funguje ako metafora zlyhania moderny a zároveň ako šanca na prekonanie odcudzeného moderného Ja. Hybridný medzipriestor tranzitu slúži hlavnému hrdinovi, bezmennému robotníkovi, ako pole experimentov. Prostredníctvom vedomých hier s identitami strieda rôzne koncepty. Zastupuje typ „hráča“ podliehajúceho náhode. Hra je v románe prítomná aj v druhej vrstve, ako osudová vážna etická hra. Jednotlivé identity zlyhávajú v dôsledku chýbajúcich nadčasových hodnôt ako humanizmus a solidarita. V medzipriestore tranzitu sa ja ukazujú ako nezmyselné. *Tranzit* vykazuje známky moderného výchovného románu. Rozprávačova nezmyselná existencia sa nakoniec vyvinie k zmysluplnému bytiu. Cestu k nemu umožní nájdenie nadčasových hodnôt v minulosti. Cez ne je možné zničiť hitlerovský režim a jeho dôsledky.

Román Hansa Sahlsa *Tí, ktorých je málo, a tí, ktorých je veľa* sa vyznačuje spochybňovaním koncepcií identít a zakladá sa na postmoderných naratívnych stratégiách. Medzi hlavnou postavou – Georgom Kobbem a autorom konštatuje Delianidová opäť zhodné biografické črty. Román sa skladá z piatich kníh, pričom jednotlivé čas-

ti obsahujú rôznorodé citáty, mottá, výroky, záznamy z denníkov či úryvky listov. Rozprávačská perspektíva nie je jednotná. Spomínajúce Ja a rozpamätané Ja sa prelínajú. Narušená je aj chronológia deja splývaním rôznych časových vrstiev. Hybridnosť identít je podmienená heterogénnymi modelmi skutočnosti. V kontexte procesu spomínania sa problematizuje funkcia a možnosti pôsobenia umenia a písania. Polemizuje sa pritom o protiklade etického rigorizmu a ideologickej konformity. Z Kobbesa sa postupne stáva rigoróznym moralista a individualista. Dostáva sa tak do exilu v exile. V závere dochádza k jeho akceptácii exilu ako duševného stavu. Podobne ako v románe Anny Seghersovej sa aj tu chápe moderna ako niečo deficitné a prekonané. Jej sklon k iracionalite bol príčinou vzniku patetických konformných filisterských identít staršej generácie a zároveň príčinou straty identít príslušníkov mladšej generácie. Exil sa chápe ako vytúžený duševný stav postmodernity.

Cieľom knihy Armina Strohmeiera *Stratená generácia (Verlorene Generation, 2008)* je vrátiť do povedomia verejnosti nemeckých autorov a autorky, ktorí boli pred rokom 1933 všeobecne známi a úspešní, no počas exilu sa na nich zabudlo. Na rozdiel od starších tendencií exilového výskumu sa kniha nevenuje životu a dielu Thomasa Manna¹¹ či iných známych emigrantov. Predstavuje, naopak, tridsať autorov, ktorých diela a životné osudy boli z povedomia Nemcov vymazané. Príčiny vidí Strohmeier v nacistickej cenzúre, ktorá zabraňovala šíreniu diel autorov nachádzajúcich sa na tzv. „listinách škodlivej a neželanej literatúry“, v prenasledovaní autorov a ich vyhnanstve, ako aj vo verejnom spaľovaní nežiaducich diel. Boli to jednoznačné signály pre potencionálnych recipientov. Centrálnym sa pre týchto autorov stal pojem „iné Nemecko“, ktorý mal morálny charakter a vyjadroval ich túžbu po lepšom Nemecku. Strohmeier jednotlivých autorov predstavuje na pozadí tematických okruhov s názvami: Kabaret a groteska, Hryz satiry, Židovské lyrické hlasy, Na oboch stranách Rýnu, Remarquovi súrodenci, Viera v socializmus, Kritika v historickom rúchu, Barbarstvo na pranieri a Pekný nový svet. Pre týchto autorov pretrvával exil aj po exile. Cesta návratu k ich niekdajšej sláve a životu bola nemožná.

Ferdinand Hardekopf bol v čase pred exilom považovaný za najhodnotnejšieho prekladateľa a legendárneho lyrika berlínskej literárnej scény. Jeho tvorba sa vyznačovala expresionistickou obraznosťou, formálnou prísnosťou, humorom a groteskným podtónom. Exil však naštepuje jeho oslabenú osobnosť. V jeho dielach sa objavuje motív strachu. Konfrontuje sa v nich s vlastnou depresiou a pokusmi ukryť sa pred sebou samým v anonymnej mase. Napísal diela *Večer (Der Abend)*, *Akcia (Die Aktion)*, *Najmladší deň (Der jüngste Tag)* a. i. Mnohé z nich vychádzajú až po jeho smrti.

Obrovský literárny úspech románu Karla Jakoba Hirscha *Cisárske počasie (Kaiserwetter)* trval len veľmi krátko. Po prevzatí moci nacistami bol 10. mája 1933 verejne spálený. Publicistická kariéra Hirscha sa tým spečatila. Ako židovský a ľavicovo orientovaný autor musel opustiť Nemecko. Jeho exilovými zastávkami boli Dánsko a Švajčiarsko. V roku 1936 Hirsch opustil Európu a zakotvil v USA. Tu napísal romány *Dnes a zajtra (Heute und Morgen)*, *Denník z Tretej ríše (Tagebuch aus dem 3. Reich)*, *Návrat k Bohu (Heimkehr zu Gott)* a. i. V roku 1948 sa vrátil do Nemecka, no cítil sa ako cudzinec vo vlastnom domove. Návrat z exilu bol pre neho sklamaním.

Podobne to bolo v prípade Leonharda Franka, ktorý patril pred rokom 1933 k najlepšie plateným spisovateľom v Nemecku. Diskrepancia medzi túžbou po domove a následným sklamaním, medzi náklonnosťou a odporom sa pre neho stali neprekonateľnými. Publikum prijalo jeho diela *Naľavo, kde je srdce* (*Links, wo das Herz ist*) a *Ježišovi učeníci* (*Die Jünger Jesu*) negatívne. Považovalo ich za „špinenie vlastného hniezda“.¹²

Strohmeyr ďalej opisuje život a tvorbu Ricardy Huchovej, ktorá našla spôsob kritiky nacistického režimu v zobrazovaní minulosti ako zrkadla súčasnosti. Svojimi dielami podáva Huchová podľa neho svedectvo o existencii „inéno Nemecka“, v ktoré verila a dúfala. Jej tvorba je rozsiahla pričom zahŕňa rozličné žánre a tematické okruhy. Napísala diela *Starí a noví bohovia* (*Alte und neue Götter*), *Vek štiepenia viery* (*Das Zeitalter der Glaubensspaltung*), *Úpadok Rímskej ríše nemeckého národa* (*Untergang des Römischen Reiches deutscher Nation*) a. i.

Pojem exilová literatúra má veľa špecifik. Aj v nemeckom literárnovednom prostredí sa posudzuje a skúma z hľadiska rôznorodých teoretických postulátov. Cieľom príspevku bolo poskytnúť informácie a prehľad aktuálnych pozícií v takto zamieranom výskume s perspektívou ďalších diskusií a bádání. Starší výskum nemeckej exilovej literatúry sa sústredil predovšetkým na známych autorov, ich život a tvorbu v exile. Reflektoval pritom najmä sociologické hľadisko. Postupne sa perspektíva bádania rozširovala o interdisciplinárne kategórie. Kľúčovými sa stali pojmy „kultúra“, „globalizácia“, „identita“ či „rétorika spomienky“. Exil a emigrácia sa nechápu ako identické pojmy. Vymedzenie literatúry „vnútornej emigrácie“ sa ukazuje ako problematické. Pre budúce štúdie a výskumy v tejto oblasti zostáva preto otvorených ešte mnoho otázok a perspektív ďalších polemík.

POZNÁMKY

¹ Fähnle, J.: *Das Exil ist eine Krankheit. Krankheit und Tod im deutschsprachigen literarischen Exil*. In: *Exil ohne Rückkehr. Literatur als Medium der Akkulturation nach 1993*. Hrsg. von Sabina Becker, Robert Krause. München: Richard Boorberg Verlag, 2010, s. 244.

² Prehnané spomínanie na domov. Tamtiež, s. 251.

³ Hermand, J.: *Kultur in finsternen Zeiten. Nazifaschismus, Innere emigration, Exil*. Köln – Weimar – Wien: Böhlau Verlag, 2010, s. 7.

⁴ Hermand pod týmto pojmom rozumie umelecké diela gotiky, a „dürerovského“ obdobia, hudbu Beethovenovej éry, tvorbu Weimarskej klasiky, ako aj obrazy, romány, drámy a kompozície nasledujúceho romantického a realistického prúdu v rámci nemeckého umenia 19. storočia. Viac tamtiež, s. 175–176.

⁵ Tamtiež, s. 177.

⁶ Tamtiež, s. 190.

⁷ Tamtiež, s. 221.

⁸ Delianidou, S.: *Transformative- transitäre-transgressive Identitätsmodelle. Autothematische Exilliteratur zwischen Moderne und Postmoderne*. Würzburg: Königshausen & Neumann, 2010, s. 15.

⁹ Bronfen 1994: 71. In: Tamtiež, s. 14.

¹⁰ Tamtiež, s. 30.

¹¹ Tejto problematike sa venoval napr. Ernst Löwi v dielach *Thomas Mann und das deutsche Bürgertum* (1941), *Literatur unterm Hakenkreuz. Das Dritte Reich und seine Dichtung* (1966) a *Exil. Literarische und politische Texte aus dem deutschen Exil 1933–1945* (1979).

¹² Strohmeyr, A.: *Verlorene Generation. Dreißig vergessene Dichterinnen und Dichter des „anderen Deutschland“*. Zürich: Atrium Verlag, 2008, s. 242.

LITERATÚRA

DELIANIDOU, Simela: *Transformative – transitäre – transgressive Identitätsmodelle. Autothematische Exilliteratur zwischen Moderne und Postmoderne*. Würzburg: Königshausen&Neumann, 2010.

Exil ohne Rückkehr. Literatur als Medium der Akkulturation nach 1993. Hrsg. von Sabina Becker, Robert Krause. München: Richard Boorberg Verlag, 2010.

HERMAND, Jost: *Kultur in finsternen Zeiten. Nazifaschismus, Innere emigration, Exil*. Köln – Weimar – Wien: Böhlau Verlag, 2010.

STROHMEYR, Armin: *Verlorene Generation. Dreißig vergessene Dichterinnen und Dichter des „anderen Deutschland“*. Zürich: Atrium Verlag, 2008.

CONTEMPORARY TENDENCIES IN THE STUDY OF EXILIC LITERATURE IN GERMAN LITERARY STUDIES

Exile. Emigration. Identity. Acculturation. Lost Authors.

The aim of this informative study is to inform about contemporary tendencies and points of view of the study of German exilic literature. It refers to recent works on the topic: the conference proceedings *Exil ohne Rückkehr. Literatur als Medium der Akkulturation nach 1993*, edited by Sabina Becker and Robert Kraus, the monograph by Jost Hermand *Kultur in finsternen Zeiten. Nazifaschismus, Innere emigration, Exil*, the monograph by Simela Delianidou *Transformative-transitäre-transgressive Identitätsmodelle. Autothematische Exilliteratur zwischen Moderne und Postmoderne* and the monograph *Verlorene Generation. Dreißig vergessene Dichterinnen und Dichter des »anderen Deutschland«* by Armin Strohmeyr.

Mgr. Katarína Zechelová
Ústav svetovej literatúry SAV
Konventná 13
811 03 Bratislava
katarina.zechelova@gmail.sk